

ВИСНОВОК

щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання Україною Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (реєстр. № 14252 від 26 листопада 2025 року)

За дорученнями Голови Верховної Ради України від 15 вересня 2025 року Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні 11 грудня 2025 року (протокол № 207) проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання Україною Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (реєстр. № 14252 від 26 листопада 2025 року), поданий Кабінетом Міністрів України (далі – Законопроект) та встановив таке.

Згідно з пояснювальною запискою Законопроект розроблений з метою створення законодавчих умов для ефективного виконання Україною міжнародних зобов'язань, взятих відповідно до Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (далі – Конвенція).

Для досягнення поставленої мети Законопроектом пропонується внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), Сімейного кодексу України (далі – СК), законів України «Про виконавче провадження», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України».

Зміни до ЦПК мають на меті забезпечити дотримання вимог статей 11–16 Конвенції, які стосуються особливостей та строків розгляду судами справ про повернення протиправно вивезеної (переміщеної) та/або утримуваної дитини в державу постійного місця проживання дитини. З метою підвищення ефективності розгляду цієї категорії справ у судах і забезпечення спеціалізації судів пропонується внести зміни до статті 27 ЦПК, надавши право головам окружних апеляційних судів визначати 2 місцеві суди, які будуть розглядати позови про повернення дитини.

У пункті 5 Розділу II цього Законопроекту (Прикінцеві та перехідні положення) зазначено порядок визначення та оприлюднення списку судів. Позитивний досвід концентрації юрисдикції судів щодо таких справ існує в багатьох державах – учасницях Конвенції, зокрема: Австралії, Бельгії, Болгарії,

Домініканській Республіці, Канаді, Кіпрі, Державі Ізраїль, Франції, Німеччині, Королівстві Нідерландів, Швеції та Швейцарії.

Крім зазначеного, пропонується доповнити розділ III ЦПК новою главою 13, яка визначить особливості розгляду судом справ про повернення дитини на підставі Конвенції, встановивши додаткові вимоги до змісту позовної заяви, перелік заходів забезпечення позову, строки врегулювання спору за участю судді або шляхом медіації, строки розгляду справ судами першої та апеляційної інстанцій (статті 292¹–292⁷).

Зміни до статей 178, 253, 389 і 430 ЦПК спрямовані на зменшення строків провадження у справі про повернення дитини відповідно до вимог Конвенції. Зміни до статті 437 ЦПК та статті 64 Закону України «Про виконавче провадження» забезпечать сприяння належному виконанню положень Конвенції у разі існування ризику зміни місця проживання дитини або переховування дитини відповідачем.

Зміни до статті 162 СК пропонуються з урахуванням сучасної практики Договірних держав. Оскільки стаття 13 Конвенції передбачає, що дитину не може бути повернуто в державу постійного проживання, якщо це спричинить фізичну або психологічну шкоду для дитини, пропонується додати положення, спрямовані на запобігання поверненню дитини за попереднім місцем проживання, якщо особа, з якою проживала малолітня дитина, вчиняла домашнє насильство.

Зміни до законів України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» стосуються тимчасових обмежень у праві виїзду за кордон громадян України та іноземців або осіб без громадянства до повного виконання рішення суду про повернення дитини або до скасування заходу забезпечення позову, винесені саме на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

На думку суб'єктів законодавчої ініціативи, прийняття Законопроекту забезпечить усунення прогалин у законодавстві та сприятиме формуванню ефективного механізму виконання Україною своїх зобов'язань за Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, а також сприятиме усуненню встановлених Європейським судом з прав людини порушень України під час розгляду справ на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

У межах виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою Європейського Союзу, схваленою рішенням Ради Європейського Союзу від 21 червня 2024 року, за кластером 1 «Основи процесу вступу до Європейського Союзу», розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р 1 («Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до Європейського Союзу») схвалено Дорожню карту з питань верховенства права (далі – Дорожня карта).

Дорожня карта, як стратегічний документ, визначає комплекс заходів і реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в Європейському Союзі за переговорним розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Зазначений документ є однією з важливих передумов для офіційних переговорів про вступ України до Європейського Союзу. У підрозділі 4.2 «Судове співробітництво в цивільних та комерційних справах» розділу IV «Юстиція, свобода та безпека» передбачено, що одним зі стратегічних результатів має бути вдосконалення правової основи для міжнародного судового співробітництва у цивільних та комерційних справах між Україною та країнами Європейського Союзу. Досягнення таких результатів передбачається, зокрема, шляхом розроблення та прийняття законів, спрямованих на вдосконалення механізму виконання Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

Дослідницька служба Верховної Ради України (далі – Дослідницька служба) за результатами опрацювання положень Законопроекту зазначила, що його прийняття є доцільним, однак висловила зауваження та пропозиції до окремих його положень. Зокрема зазначається, що запропоновані у Законопроекті зміни до абзацу другої частини першої статті 162 СК слушно було б уточнити, що від вчинення такого насильства постраждала саме дитина, тобто згідно з пунктом 2 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дитина зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

Крім зазначеного, звертається увага, що положення Законопроекту потребують оптимізації в контексті забезпечення термінологічної єдності. Так, у пропонованих Законопроектом пункті 4 частини другої нової статті 292-1 ЦПК вжито термін «держава проживання» замість терміна «держава постійного проживання»; у пункті 2 частини третьої нової статті 292-6 ЦПК вжито термін «боржник» замість терміна «відповідач».

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України (далі – ГНЕУ) за результатами опрацювання положень Законопроекту висловило ряд зауважень та пропозицій до нього. Зокрема, звертається увага на запропоновану у Законопроекті редакцію нової частини третьої статті 27 ЦПК, в якій передбачається, що «позови про повернення дитини відповідно до Конвенції пред'являються до будь-якого з двох місцевих судів, які визначаються розпорядженням голови відповідного апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться такий місцевий суд, та у межах апеляційного округу за задекларованим/zareєстрованим місцем проживання (перебування) особи, з якою перебуває дитина». ГНЕУ вважає, що прийняття такої редакції може призвести до плутанини щодо підсудності вказаної категорії справ та ускладнень при їх розгляді. В тому числі, з положення, за яким позови пред'являються до «будь-якого з двох місцевих судів, які визначаються розпорядженням голови відповідного апеляційного суду», незрозуміло, на якій підставі голова апеляційного суду визначатиме такі суди. Також залишається

невизначеним, яким чином позивачі мають дізнатися, до яких саме судів вони можуть звертатися з позовом.

Верховний Суд, опрацювавши положення Законопроекту, висловив пропозицію про доопрацювання Законопроекту з урахуванням висловлених зауважень. Так, Верховний Суд пропонує доопрацювати редакцію статті 292² ЦПК з огляду на те, що захід «тимчасове влаштування дитини в сім'ю родичів або інших осіб, з якими у неї склалися близькі стосунки» є різновидом заходів забезпечення позову (виходячи зі змісту й буквального тлумачення частини першої статті 292²). Водночас в абзаці першому частини другої зазначеної статті вказано, що суд ухвалює рішення (а не постановляє ухвалу) про тимчасове влаштування дитини; в абзаці другому частини другої цієї ж статті вжито термін «ухвала про забезпечення позову». Так, з метою уникнення проблем щодо тлумачення і належного застосування статті 292² ЦПК Верховним Судом пропонується викласти пункт 2 частини першої вказаної статті в новій редакції, а абзац перший частини другої – виключити.

У Конституції України визначається, що Україна є демократична, соціальна, правова держава (стаття 1), права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3), органи державної влади, у тому числі й Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19, стаття 75).

Положеннями Конституції України передбачено, що питання основ соціального захисту, охорони дитинства, судоустрою та судочинства визначаються виключно законами України (пункти 6, 14 частини першої статті 92).

Прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України).

З огляду на зазначене, враховуючи приписи статей 93, 111, 114 Регламенту Верховної Ради України, Комітет з питань правової політики вирішив:

1. Рекомендувати Верховній Раді України включити до порядку денного чотирнадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання Україною Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (реєстр. № 14252 від 26 листопада 2025 року), поданий Кабінетом Міністрів України, та за результатами розгляду в першому читанні прийняти його за основу.

2. Доповідачем від Комітету з цього питання під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України визначити голову підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури, органів надання правової допомоги Ватраса В.А.

Голова Комітету

Д.В. МАСЛОВ

